

VLADIMIR CRNKOVIĆ: *IVAN RABUZIN / KRITIČKA
ANTOLOGIJA OD 1944. DO KRAJA 1964. GODINE*

Marijan Špoljar, Koprivnica

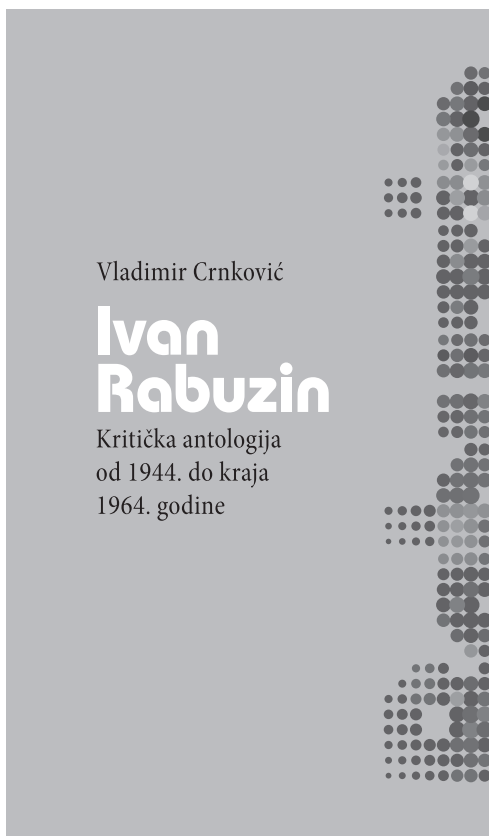
Jedno od temeljnih pitanja u raspravama o naivnoj umjetnosti pitanje je njezine povezanosti ili odvojenosti od svijeta kulture i ambijenta organiziranog društva, odnosno o mogućnosti da se formira *ab ovo* ili nemogućnosti da nastane i opstane izvan vrednota što su ih donijeli i nametnuli tzv. civilizacija i društveni sustavi. Ta je rasprava, dakako, kompleksna i tiče se i odnosa tzv. primitivnih društava i tzv. suvremenih vrijednosti, pa u sebi nosi i zamke koje su nove kritičke teorije dijagnosticirale kao nepravedne, apovijesne, majorizatorske, kolonijalne, eurocentrične i slično.

Cijela povijest naše naivne umjetnosti obilježena je upravo tim dilemama: je li naiva nastala spontano, nekontrolirano i sudbinski ili je bila jedna vrsta društvenoga projekta, jesu li njezini izvori i korijeni u dubini predcivilizacija ili je, suprotno, odnos prema suvremenim vrednotama njezin pokretač, je li, dakle, „primitivna“, ili je samo „naivna“. Napokon: je li hrvatska naivna umjetnost individualni, genijalni, božanski bljesak, ili je i društveni konstrukt, slijed nekih okolnosti i posljedica sinergije talenta i konteksta?

Ova i slična pitanja već su dugo godina u središtu zanimanja Vladimira Crnkovića. On ih, međutim, ne postavlja unutar filozofije kulture ili sociologije umjetnosti nego unutar raspoloživog aparata svojevrstna „kritičara na djelu“, povjesničara umjetnosti kao kustosa, priređivača izložbi, autora knjiga i monografija o naivnim umjetnicima, verzirane osobe u stalnoj vezi i dijalogu s protagonistima te umjetnosti. Stoga se njegova razmišljanja i zaključci ne temelje na općim mjestima i teorijskim predlošcima nego proizlaze iz konkretnih okolnosti pojedinih fenomena, opusa ili individualnih sudbina umjetnika. Nema gotovo ni jednoga našega značajnijeg naivnog umjetnika, uključujući i one koji – poput Ilije, Feješa ili Sekulića – pripadaju dvjema ili čak u više kultura, komu Crnkovićeve metodična, racionalna,

ali i duboko privržena, oduševljena, te posve pribrana analiza nije postavila dijagnozu o genezi i vrijednostima.

Među autorima kojima se ovaj povjesničar umjetnosti najviše bavio svakako je Ivan Rabuzin. Riječ je o organizaciji impresivnog broja samostalnih izložaba, skupnih nastupa, tekstova, predgovora, monografija, Rabuzinovih zbornika, grafičkih mapa i ostalih priloga ostvarenih u četrdesetak godina intenzivne suradnje

Naslovnica *Kritičke antologije*
Vladimira Crnkovića o Ivanu Rabuzinu

procesom, razmatranje slijeda koji je doveo do iznimnih djela kao i, s druge strane, detaljna analiza nastanka njegovih oblika determiniranih konkretnim biografskim te specifičnim kulturnim i društvenim kontekstualnim okvirom, s posebnim naglaskom na doprinosima dvojice kritičara, Radoslava Putara i Miće Bašičevića.

Ili, kako je sâm autor obrazložio svoju studiju, kao ponovni pokušaj da demantira određene idealističke teze o tome kako se Rabuzinovo slikarstvo rađalo bez ikakve „neposredne tradicije“ te kako njegove „nevine forme“ nemaju „nikakvih predaka“.

te u razdoblju i nakon umjetnikova odlaska. U više tekstova razmatra se i geneza Rabuzinove umjetnosti, problematiziraju prijelomne, transformativne godine kao i dotičari slikara s pojedinim kritičarima, s drugim umjetnicima i institucijama, no nigdje toliko opširno i dubinski kao u najnovijem Crnkovićevu projektu *Rabuzin / Kritička antologija od 1944. do kraja 1964. godine*. Kao i u prethodnim slučajevima, i ovdje se geneza objašnjava preciznim praćenjem slikareve produkcije, odnosno opisom i analizom transformacije formalnoga inventara, znakovnih elemenata te motivskih i sadržajnih elemenata, svagda na primjerima najkvalitetnijih radova. Time se, osim definiranja kontekstualnih okvira posredno formira i reprezentativna lista antologijskih radova, pa se vanjski formalni procesi povezuju s unutarnjim, individualnim vrijednosnim homogenizacijama. Cilj je, dakle, dvojak: uspostava antologije Rabuzinovih radova i, zajedno s tim

Nažalost, zbog okolnosti na koje autor doista nije imao utjecaja, u knjizi nisu reproducirani umjetnikovi radovi, što je – s obzirom na važnost koju pisac posvećuje izboru antologijskih slika i crteža – velika šteta. Ali, s obzirom na više objavljenih manjih i većih njegovih monografija o Rabuzinu, s vrlo pedantnom i rigoroznom selekcijom najboljih radova, potpuno čitanje ove publikacije bit će ipak znatno olakšano.

Recimo i to kako je zanimljivo da su oba spomenuta povjesničara umjetnosti – i Putar i Bašičević, najzaslužniji za usmjeravanje i Rabuzinovu afirmaciju – pisali zapravo malo o njegovu radu: Bašičević samo u rijetkim tekstovima općega tipa, Putar u dva-tri relevantna predgovora, počevši od 1960. godine. Međutim, u čestim susretima u Galeriji primitivne umjetnosti u Zagrebu, u važnim formativnim godinama od 1959. do početka šezdesetih, Bašičević daje nesumnjivo bitne savjete o usmjerenju njegova slikarstva i ohrabrenja da nastavi upravo onim putem kojim je krenuo napustivši dugogodišnju želju za doseganjem neke vrste akademskog realizma. Savjeti poput: „sada zaboravite sve što ste slikali i počnite raditi na ovaj novi način“, pruženi od autoriteta i znalca komu se vjeruje i izneseni na pravi pedagoški način dali su Rabuzinu ona ohrabrenja koja su nužna u ključnim fazama formiranja nekog izraza. Nedavnim objavljivanjem korespondencije Rabuzina i Bašičevića od 1959. do 1963. godine Crnković je podastro i niz eksplicitnih kritičarevih uputa slikaru o tome što naslikati, kako slikati, kakav kolorit koristiti, sve do direktnog zahtjeva tipa: „šaljem vam skicu jedne buduće slike“. Sve je to moguće, čak i redovito bilo primjenjivano u različitim kontaktima s naivnim umjetnicima (od Rousseaua do Generalića, od Vivina do Feješa): važno je da pri tome postoji ili se naslućuje integralni slikarski sustav, da postoji ona vrsta – kako bi Putar rekao – „molekularne građe“ koja čini temelje toga sustava. Kako se do nje dolazi važno je pitanje, ali sasvim sigurno nije vezano uz čarobnu gestu, genijalni inspirativni trenutak i spontano rađanje ni iz čega nego je uvijek proces stano-vite akumulacije. „Presudan trenutak“ može biti izvanredan i nepredviđen, može se pojaviti u izdvojenom, strogo određenom vremenu, ali je uvijek rezultat stano-vitog „punjenja“, dakle, produkt kontinuiteta. Upravo taj kontinuitet ističe i Crnković kada govori o različitim oblicima utjecaja koji su bili važni u umjetnikovoj genezi, od večernje radničke likovne škole u Zagrebu koju je vodio Kosta Angeli Radovani, preko autorove fascinacije Van Goghom, pa i „otkrićem“ Henrija Rousseaua sve do ponešto slobodnijih teza o srodstvima Rabuzinova djela i Cezanne-ova likovnog univerzuma. No, svi su ti primjeri i dokaz kako Rabuzinova umjetnost (kao, uostalom i umjetnost većine velikih naivaca) nije nastala onkraj povijesti, mimo civilizacije, izvan doticaja s ukupnim društvenim, kulturnim i umjetničkim tokovima. Jedina je razlikovnost u tome što naivni umjetnik ta iskustva elaborira i primjenjuje „izravno“, ne bojeći se prepreka koje postavljaju „regulatorna tijela“ povijesti umjetnosti i bez diktata što ga nameće diskurzivni kontekst, uvijek

s mišlju da je njihovo djelo, a ne uzori, normativni centar. Uostalom, sjetimo se samo iskustva Carinika Rousseaua, njegova dugog sazrijevanja, kopiranja Uccella, uloge kritike (Apollinaire), pomoći Picassa i Braquea (nije li dugo kolala, uostalom nikada demantirana, priča o njihovu rukopisu na *Usnuloj Ciganki*).

Bez obzira (ili, unatoč tome, baš zato!) na to što se Crnković Rabuzinovu umjetnošću bavi već više od pedeset godina postoji stalna autorova potreba za novim tekstovima i projektima. Dijelom je to posljedica novih uvida, susreta s novootkrivenim radovima ili dokumentima, a dijelom rezultat spoznaje kako je Rabuzinovo djelo toliko veliko i kompleksno da je aktualno u svakome vremenu i da može biti predmet rasprave i onda kada je opus granitno učvršćen nemjerljivom količinom bibliografskih jedinica. Pri tome nije riječ o promjeni vlastita očista ili o primjeni novih teorijskih i metodoloških polazišta: Crnković je od prvoga priloga oduševljen pratilac, znalac koji zna odčitati sve formalno-sadržajne nijanse djela, ali uspijeva proniknuti i u nevidljive izvore jedne neprijeporno genijalne slikarske geste. Dakle, bar dijelom otkriti i misterij te umjetnosti.

(Iz recenzije knjige Vladimira Crnkovića IVAN RABUZIN / Kričička antologija od 1944. do kraja 1964. godine; nakladnici: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Grad Novi Marof, Kajkavsko spravišće – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2025.)